

VARNHEM

Natur, kultur och hisnande historia

Upplev vår hisnande historia

VARNHEM ÄR EN KULTURELL PÄRLA UTÖVER DET VANLIGA. HÄR VID PLATÅBERGET BILLINGENS VÄSTRA SLUTTNING HAR INLANDSISEN LÄMNAT EFTER SIG ETT SÄR-PRÄGLAT LANDSKAP. PÅ DENNA PLATS HAR MÄNNISKOR LEVT I FLERA TUSEN ÅR.

Spår av vikingar, munkar, kungar, biskopar och stormän - allt finns här att beskåda, och ännu mer väntar på att upptäckas! Genom ett kontinuerligt arkeologiskt arbete och med forskningens hjälp börjar vi nu kunna ta del av Varnhems unika historia. Följ med på tidsresan!

En hisnande historia är inte allt du finner här. Varnhem är även ögonsköna dahlior, välsmakande mat- och fikapauser, vackra vandringsstigar och en rofylld känsla av sammanhang. Vi hälsar dig välkommen att bli en del av allt detta.

Explore our amazing history

Varnhem is an unusual cultural jewel located on the west slope of the Billingen plateau. Here, people have lived for thousands of years. Through continuous archaeological work and science we are now able to discover the unique history of Varnhem.

Here, one of the first churches in Västergötland was built, a thousand years ago. You can find further information about the breathtaking history of Varnhem at Kata Gård behind the abbey.

Kata Gård

- upptäck spåren efter de kristna vikingarna

I PARKEN INTILL KLOSTERRUINEN I VARNHEM FINNS SPÅREN AV DEN MÄKTIGA GÅRD SOM LÅG HÄR INNAN KLOSTRET ETABLERADES PÅ 1100-TALET.

Här byggdes en av de första kyrkorna i Västergötland för mer än 1000 år sedan, först i trä och senare i sten. Arkeologiska utgrävningar på denna spännande plats har visat att Västergötland kristnades redan på 900-talet.

Den trekantiga träbyggnaden Kata Gård ger skydd åt ruinen efter den privata gårdskyrkan från vikingatiden. Golvet är öppet i mitten över kyrkogrunden så att man kan gå runt och se ruinen från alla håll. Skyddstaket rymmer också utställningen Kristna vikingar i Varnhem. På de stora skärmarna kan du läsa om vikingatiden i Västergötland, om de tidiga kristna gravarna, om resorna västerut och om människorna som bodde här på den stora gården för 1000 år sedan.

Explore the Viking Age Varnhem and Kata Gård

During the Viking Age, a large aristocratic estate was located in Varnhem. Under the greensward in the park south-east of the monastery ruins, there are still traces left of this farm. On this estate one of the first churches in Västergötland was built a thousand years ago, a wooden church succeeded by a stone church. Archaeological excavations have revealed that conversion to Christianity in this area began already in the early 900's.

The triangular wooden building Kata Gård provides shelter for the ruin of the Viking Age stone church. The building is also a Visitor centre with an exhibition, Christian Vikings in Varnhem. Here you can learn more about the Viking Age in Västergötland, the early Christian cemetery, daily life on the large estate and the people living here a thousand years ago.

Kristna gravar från 900-talet

RUNT KYRKOGRUNDEN PÅ KATA GÅRD FINNS EN STOR KRISTEN BEGRAVNINGSPLATS MED RUNT 3000 GRAVAR.

Kyrkogården användes från 900-talets början till 1100-talets slut. Drygt 300 av gravarna har undersökts av arkeologer.

Gravarna är alla orienterade i öst-västlig riktning, med huvudet i väster och fötterna i öster. Det är typiskt för det kristna gravskicket. I de finaste gravarna närmast kyrkan har man lagt de döda i kalkstenskistor, kvinnorna på norra sidan och männen på den södra.

I en murad stenkista intill kyrkas norra vägg begravdes en 35-årig kvinna vid namn Kata i mitten av 1000-talet. Över graven placerades en runristad sten med texten: "Kättil gjorde denna sten efter Kata sin hustru, Torgils syster". Kata och Kättil var troligen gårdens ägare i slutet av vikingatiden. Den nya informationsbyggnaden Kata Gård har fått sitt namn efter Kata och inne i byggnaden kan man se Katas grav med den runristade gravhällen.

Christian cemetery from the Viking Age

Surrounding the church ruin there is a cemetery with around 3000 inhumation graves from the first Christian period in Västergötland. The cemetery was used from the beginning of the 10th until the end of the 12th century. Just over 300 of the graves have been examined. The graves are sorted by gender; women to the north and men to the south.

In a limestone coffin, just north of the church foundation, a 35 year old woman called Kata was buried in the mid 1000's, probably the owner of the large estate. A gravestone with runic inscription was placed on the grave; "Kättil made this stone in memory of Kata his wife, Torgils sister". The new Visitor centre Kata Gård is named after Kata. Inside the building you can see Katas grave and the runic stone.

Klostersjön

MUNKARNAS SJÖ SÖDER OM KLOSTERRUINEN HAR ÅTERSTÄLLTS VÅREN 2021 GENOM ATT DÄMMA SJÖN PRECIS SOM MUNKARNA GJORDE PÅ MEDEL-TIDEN.

En ny dammvall har byggts som håller vattnet kvar. Vi har också valt att gräva fram bäckfåran så att vattnets väg till sjön är synlig.

Innan Klostersjön skulle anläggas grävdes arkeologiska provgropar som tydligt visar att sjön är en naturlig torvmosse. Här har det alltså varit sjö under många tusen år. Sjön bildades när inlandsisen smälte och försvann för 10 000 år sedan.

Att anlägga en våtmark är en av de allra bästa naturvårdsåtgärder man kan göra. Våtmarker gör nytta på så många olika sätt. En våtmark minskar övergödningen och ökar den biologiska mångfalden i landskapet. En väl fungerande våtmark bidrar med flera viktiga ekosystemtjänster som vattenrening, lagring av kol, utjämnade vattenflöden och en rik mångfald av djur och växter. Vid damm-vallen finns ett nyanlagt biparadis för att gynna pollinerande insekter.

Vandra gärna Klostersjön runt, en slinga på 1,5 km.

The Abbey Lake

The monks' lake, south of the abbey ruin, was restored in spring 2021 by damming up the lake just as the monks did in the Middle Ages. A new dam wall has been built which retains the water. Constructing a wetland is one of the most environmentally friendly measures that can be made. A wetland reduces over-fertilization and increases biological diversity in the landscape. A bee paradise by the lake helps promoting pollinating insects.

HITTA RÄTT

- 1** Entréorg
- 2** Dahliarabatt
- 3** Klosterkaféet
- 4** Klosterkyrkan
- 5** Klosterruin
- 6** Klostermuseet
- 7** Kata gård
- 8** Klostersjön
- 9** Dammvall
- 10** Vandrarhem
- 11** Laddstolpe
- 12** Mat, info & gästtoalett

.....
Klostersjön runt (1,4 km)

———
Till Kata gård

.....
Rosenstigen (slinga på 2,2 km)

.....
Pilgrimsled (mot Skara ca 15 km,
mot Gudhem ca 30 km)

 VARNHEM.se

1. Entrance area 2. Dahlia garden 3. Abbey café 4. Abbey church 5. Abbey ruins 6. Abbey museum
7. Kata Farm 8. Abbey lake 9. Dam wall 10. Hostel 11. Charging post 12. Food, Information, Toilets

Sankta Maria klosterkyrka

VARNHEMS KLOSTERKYRKA ÄR IDAG FÖRSAMLINGENS HUVUDKYRKA DÄR SÖNDAGENS HÖGMÄSSA SAMT VECKANS GUDSTJÄNSTER ÄR ETT ÅTERKOMMANDE INSLAG I FÖRSAMLINGENS LIV. MEN SÅ HAR DET INTE ALLTID VARIT. KLOSTERKYRKAN, SOM EN GÅNG HELGADES ÅT DEN HELIGA JUNGFRUN, GUDS MODER MARIA, HAR EN BROKIG HISTORIA.

Munkarnas tid

Cisterciensermunkarna etablerade sig i Varnhem efter 1150. Årtiondet innan sändes de ut från Alvastra kloster i Östergötland för att finna en tjänlig plats för ett kloster i Västsverige. Efter kortare uppehåll på den isolerade och vindpinade Lurön i Vänern och Lugnås i Västergötlands karga, nordligare skogstrakter kom de sedan till Varnhem. Den klosteranläggning som växte fram här var självförsörjande och hade ett för tiden modernt vatten- och avlopssystem. Som mest förfogade klostret över 262 gårdar.

Klostret har eldhärjats ett flertal gånger bland annat 1234 då stora delar av det förstördes. År 1527 skaffade sig Gustav Vasa förfoganderätten över all kyrklig egendom och därmed var klostrets öde beseglat. 1533 fick den siste abboten, Erik, frånträda förvaltningen av klostrets gods och i och med det upplöstes också klostret. År 1566, i samband med det Nordiska sjuårskriget, plundrade och brände den danska armén klosteranläggningen.

The monks

The Cistercians came to Varnhem in the 1150's. They built a powerful abbey which was self-sufficient in most things. There was even a water and sewer system which was modern for the time.

The abbey was ravaged by fire several times and in 1234 many parts were destroyed. The abbey church has been the burial site for many kings and princes during the Middle Ages. The most famous of them is Birger jarl, the founder of Stockholm.

Kunga- och furstegravar

Klosterkyrkan rymmer kvarlevorna efter ett antal medeltida kungar och andra furstar. På 1190-talet när kung Knut Eriksson dog var det en väl etablerad sed ute i Europa att kungliga personer lät begrava sig i klosterkyrkor. Så gjorde också Knut Eriksson, liksom sonen Erik Knutsson och sonsonen Erik Eriksson ("läspe och halte"). Efter den Erikska ätten kom de två första generationerna av den s k Bjällboätten på 1200-talet att välja sina gravplatser i den återuppbyggda klosterkyrkan; Stockholms grundare Birger jarl, hans andra hustru drottning Mechtild samt sonen hertig Erik.

Stormaktstiden

Under 1600-talet restaurerades klosterkyrkan av Magnus Gabriel De la Gardie, som inrättade gravkor och minneshall för sig och sin familj. Den praktfulla barockinredningen, det mäktiga stråvelarsystemet och det stora centraltornet är resultat av denna restaurering. Magnus Gabriel och hans kungliga maka Maria Euphrosyne var stormaktstidens jetset-par med fascinerande livsöden. De hade storslagna fester och genomförde mängder av byggnadsprojekt som räddade många kyrkor från förfall.

Nyare tidens historia

Efter tider av förfall och restaurering sänkte sig lugnet åter över klosterkyrkan. På 1700-talet och framåt blev kyrkan vilorum för biskoparna Jesper Swedberg och Engelbert Hallenius. En ytterligare restaurering utfördes åren 1911-1923 under ledning av Sigurd Curman och Axel Forssén.

Än idag ringer de tre klockorna, som invigdes på Påskdagen 1673, i centraltornet till mässa varje söndag. Under snart 900-åriga valv och i sällskap av tysta monument från fornstora dagar fortsätter historia att skapas när klosterkyrkan öppnar sina portar för gudstjänstfirare och tiotusentals besökare varje år.

The 1500s and onwards

In 1527 the Swedish King Gustav Vasa gained control of all Church properties in Sweden. That was the beginning of the end for Varnhem Abbey which was shut down in 1533. When the Monks left the church decayed but was restored again in the 17th century by Count Magnus Gabriel De la Gardie. He also built a grand crypt for himself and his family in the church. An extensive excavation and restoration was made in the 1920s. Today the Abbey church is a living parish church. The church bells from 1673 still ring for services every Sunday.

Klosterområdet

SÖDER OM KLOSTERKYRKAN FANNS SJÄLVA KLOSTERANLÄGGNINGEN MED SOVSALAR, KÖK, SAMLINGSRUM, TVÄTTRUM, KLOSTERGÅRD MM.

Vid arkeologiska utgrävningar runt 1920 grävdes ruinerna efter klostrets centrala delar fram. Klostret i Varnhem följde cisterciensernas strikta byggnadstradition vilket gör att vi idag kan tolka hur de olika rummen användes. Vandra gärna runt i ruinen. Där finns informationsskyltar som berättar mer om munkarnas tillvaro i klostret.

Klosterområdet sträckte sig långt utanför de murrester som är synliga idag. I betesmarken, söder om ruinen, låg munkarnas ekonomiområde med verkstäder, förrådshus, klosterkvarn, djurstallar, odlingsytor mm. Här låg också munkarnas sjö som tillkom genom att man dämde upp en naturlig våtmark. Vid nya utgrävningar de senaste åren har mängder med fynd kommit fram ur jorden, fynd som berättar om vardagslivet på klostret.

Varnhem Abbey site

South of the abbey church is the monastery site. The archaeological excavations around 1920 discovered the central part of the ruins. The abbey in Varnhem followed the strict Cistercian building traditions which helps us to understand the different use for each rooms. Walk through the ruins and read the information signs which give you more information about the monks life in the abbey.

The site extended a long way outside the borders of the walls seen today. In the pasture, south of the ruins, was an area with workshops, store house, mill, stables etc. There was also a lake which was dammed to form a wet land. The newer excavations show many finds from every day life in the abbey.

Örtagården

Ett cistercienserkloster skulle vara självförsörjande med mat och medicinalväxter. Därför fanns kålgård, fruktgård och örtagård. Var klostrets odlingsytor låg mer exakt vet vi inte men en örtagård har återskapats i södra delen av klosterruinen. Växterna som finns där idag är exempel på olika medicinalväxter som troligen odlades av munkarna i Varnhems kloster.

Klostermuseum med Munkens bokhandel

Intill klosterruinen på östra sidan ligger Klostermuseet. Det byggdes på 1920-talet för att kunna visa fynden från de stora utgrävningarna av klosterområdet. I museet får du en inblick i hur klosterlivet kunde se ut under medeltiden. Här finns bland annat vackra huggna stenar från valvbågar och pelare, ett par meter av de vattenledningsrör i bly som försåg klostret med rent vatten och en modell av hur klostret kan ha sett ut.

Museum and herb garden

Next to the abbey ruins on the eastern side is the Abbey Museum. In the museum you will get a feel of how life in the abbey could be during the Middle Ages. In the museum there are some beautifully carved stones from the vaults and pillars; a couple of meters of lead water pipes which gave the abbey clean water and a model of how the Abbey may have looked.

A Cistercian monastery was designed to be self-sufficient. Therefore there were gardens with vegetables, fruit and herbs. A herb-garden has been recreated in the southern part of the ruins with some examples of different medicinal herbs which were probably cultivated by the monks.

Vandring

VARNHEM ÄR OMGIVET AV EN FANTASTISK NATUR. DET FINNS FLERA LEDER SOM UTGÅR HÄRIFRÅN ELLER PASSERAR. DE ÄR AV OLIKA LÄNGD MEN HAR ETT GEMENSAMT: DE ÄR LIKA VACKRA ÅRET OM, MEN PÅ OLIKA SÄTT!

Rosenstigen

En vacker vandringssled som går genom Klosterområdet och utmed den slingrande Ulundabäcken. Utmed leden finns informationsskyltar om området historia. Informationen finns också som ljudfil i appen Kulturväg Skaraborg.

Klostersjön runt

Ny markerad led runt Klostersjön som går utmed sjökanten och upp på Hammars kulle med utsikt mot Klosterkyrkan.

Pilgrimsleder

Vill du vandra en längre sträcka finns pilgrimsleder som förbinder flera pilgrims mål i området. I förlängningen kan du vandra ända till Nidaros i Norge och Santiago de Compostela i Spanien.

Hiking and short walks

Klostersjön runt is a short walking trail around lake Klostersjön along the lake shore.

Rosenstigen is a beautiful walking trail through the abbey area and the little stream. Information signs with the history of the area along the way. The information is also available in the app Kulturväg Skaraborg. If you want a longer hike there are many good options: **Vandra i Valle**, **Billingeleden** and the **Pilgrim's Way** which connects to various pilgrim sights.

Mera vandring!

Vandra i Valle

Valle är ett vackert och varierat område med en fantastisk natur vid foten av plåtberget Billingen. Det finns mängder av små sjöar, kullar, ängar och hagmarker med betande får, kor och hästar. Här finner du också lundar med ädellövskog och praktfulla jätteträd. Det finns mer än sex mil skyltade leder, sammanbundna genom hela Valle.

Billingeleden

Billingeleden är en cirka 57 kilometer lång vandringssled som tar dig runt hela berget Billingen. Den går utmed bergskanten med fantastisk utsikt, nere på sluttningarna genom hagmarker och skogar samt på den blomsterrika kalkstensplatån. Vissa sträckor går genom Valle. Totalt är vandringssleden 57 km.

Stationsvägen

Värnhem
Klosterkyrka

Kata gård

Klostersjön

0 50 100 200 Meter

PILGRIMSAPP
Pilgrimsleden Värnhem –
Gudhem – Falköping S:t Olof

Bakgrundsmaterial Topografiska webbkartan.
© Lantmäteriet Geodatasamverkan
Kartan är framtagen av Skara kommun 2022

Dahliaor

SOMMARTID BLOMMAR MER ÄN 60 SORTERS DAHLIOR I RABATTERNA I VARNHEM. NJUT AV FÄRGPRAKTEN OCH VARIATIONERNA HOS DENNA FANTASTISKA BLOMMA!

Dahliarabatten

Varnhemssonen Andreas Dahl var en i kretsen kring Linné. Han fick blomman dahlia uppkallad efter sig för sina insatser inom botaniken. Sedan några år tillbaka erbjuder Svenska Dahliasällskapet guidade visningar bland planteringarna.

Ett mycket uppskattat inslag förutom blomsterpraktens försäljningen av säsongens dahlia-knölar på hösten.

Dahlia garden

In the summer there are more than 60 different Dahlias flowering in Varnhem. Enjoy the display and variation from this brightly coloured flower. Andreas Dahl who was associated with Carl von Linneus, the Swedish naturalist and explorer, came from Varnhem. The flower Dahlia was named after him for his contributions towards botany. For some years the Swedish Dahlia Society has offered guided tours among the flower beds.

Varnhems Klosterkafé

NJUT AV EN KOPP KAFFE I ROFYLLDA OM-
GIVNINGAR ELLER BESTÄLL EN DAGENS RÄTT.

Klosterkaféet bjuder på egna bakverk, fräscha sallader och lättluncher och självklart riktigt gott kaffe. Här finns något för alla, glutenfritt, veganskt, hälsosamt, och så klart riktigt, riktigt goda bakverk på klassiskt manér.

Abbey Café

Enjoy a cup of coffee in a relaxing environment or order the lunch of the day. The Abbey Café offers home baking, fresh salads, lighter lunches and of course very good coffee. There is something for everyone to enjoy including gluten free, vegana, healthy choice or cake!

Allt det här kan du uppleva i Varnhem

KLOSTERKYRKAN

Klosterkyrka invigd på 1160-talet,
praktfullt renoverad under 1600-talet.

The Abbey church was inaugurated the
1160s, and was magnificently restored during
the 17th century.

KATA GÅRD

Ruinen av en av Sveriges äldsta kyrkor,
en privat gårdskyrka från vikingatiden.

Ruins of one of Sweden's oldest churches,
a private farm church dating from
the Viking era.

KLOSTERRUINEN

Ruin efter det medeltida
Sveriges största kloster.

Ruins of what was the largest monastery
in medieval Sweden.

VANDRINGLEDER

Klostersjön runt, Rosenstigen,
en bit på pilgrimslederna.

Short walks and hiking

DAHLIARABATTERNA

Njut av färgprakten från mer
än 170 dahlior

Enjoy the display and variation from
170 brightly coloured flowers.

NYHETSBLAV OCH KONTAKT

/ Newsletter and e-mail

■ varnhem.se/prenumerera

■ info@varnhem.se

varnhem.se

KLOSTERMUSEET OCH MUNKENS BOKHANDEL

Lär dig mer om Varnhems kloster
och munkarnas liv.

Learn more about Varnhem Abbey
and the lifestyle of its monks.

ÖRTAGÅRDEN

Trädgården visar på ett urval av
munkarnas nyttoväxter.

The herb garden reveals a selection
of the monks' medicinal herbs.

KLOSTERSJÖN

Munkarnas sjö har återskapats
som våtmark.

The Abbey's lake has been
recreated as a wetland.

KAFÉET

Fika i en historisk inspirerande miljö.

Enjoy a cup of coffee in an environment
inspired by Swedish history.

Kulturväg Skaraborg

■ Upplev hisnande historia och
grönskande överraskningar.

FLER TIPS

■ visithornborgasjon.se

■ vastsverige.com

■ platabergsgeopark.se

HÅLLBART RESANDE

■ Busslinje 1 och 200

Se reseplaneraren på vasttrafik.se